

PRILOG PROUČAVANJU ZAČETAKA DRAMSKOG RADA U SLAVONIJI

Vatroslav Frkin

Budući da je do sada Tomo Matić pisao o drami u Slavoniji i to uglavnom o doprinosu isusovaca u 18. stoljeću, a manje se osvrtao na franjevence, zato ne želim ovdje govoriti ni o Požegi ni o Osijeku ili Petrovaradinu,¹ nego u drami u Franjevačkom samostanu u Baču i nešto u Slavonskom Brodu. Povod za ovo mi je latinska drama koju sam prije tri godine našao u arhivu Franjevačkog samostana u Osijeku i prenio je u Slavonski Brod, jer je posvećena Marijanu Lanosoviću. Uglavnom se većina rukopisne ostavštine o Marijanu Lanosoviću nalazi u Slavonskom Brodu, a skupljao sam je po našim slavonskim samostanima zbog simpozija o Marijanu Lanosoviću koji je održan 19. i 20. studenog 1982. u Slavonskom Brodu. U Slavonskom Brodu je Marijan Lanosović 25. studenog 1812. i umro.

BAČKA DRAMA

»Liturgijske drame su najraniji oblici dramske književnosti i crkvenoga kazališta u srednjem vijeku... Izvode se u crkvama, o određenim blagdanima (najpoznatiji primjeri: o Uskrsu, Božiću te Bogojavljenju), a pisane su liturgijskim jezikom, prvenstveno latinskim.«² Uz ovo mo-

žemo nadodati da se uz pojedine blagdane (sv. Franjo, sv. Antun, bl. Ivan Duns Scot) u Franjevačkom redu izvode poluliturgijska prikazanja. Gdjekada se uz imendan koje zaslužne osobe izvodila koja drama. Tako je to bilo 1805. u Franjevačkom samostanu u Baču. Upravitelj provincije (provincijal) o. Marijan Lanosović došao je 14. rujna u Bač da bi 15. rujna obukao u franjevačko odijelo osam novaka.³ To je jedna od dužnosti svakoga provincijala. Tu službu može on povjeriti nekome drugom. Lanosović je to ovoga puta sam obavio. Gdje je bio Lanosović 16. rujna nije zapisano u kronici bačkog samostana, ali je zapisano da je ponovno bio u Baču od 17—20. rujna 1805. 20. rujna oko 9 sati odlazi u Vukovar.⁴ Kad ovo povežemo sa prvom stranicom drame, gdje piše: »19. kolovoza je željeni blagdan;⁵ 19. rujna je željeno sjećanje«,⁶ onda izlazi da je drama izvedena 19. rujna. Lanosović nije bio za svoj imendan u Baču nego vjerojatno u Budimu, jer je tih dana ondje bio sastanak provincijske uprave.⁷ Izgleda da je bilo 19. rujna 1805. zavjetovanje bivših novaka, pa je Lanosović obavio i taj obred.⁸ Za tu zgodu su novaci vjerojatno izveli prigodnu dramu, koja na prvoj strani rukopisa nema naslova, ali naslov nalazimo u epilogu drame, gdje stoji: »Željeli smo u sv. Marijanu počastiti Boga«. ⁹ Zato možemo staviti naslov »Sanctus Marianus« (Sveti Marijan). Dramu je pisac posvetio u ime novaka¹⁰ o. Marijanu Lanosoviću.¹¹

TKO JE PISAC DRAME?

Na rukopisu drame nema nigdje zapisano ime pisca. Tako ne možemo za sada sa sigurnošću utvrditi tko joj je autor.

Prema latiniziranim njemačkim imenima¹² pretpostavljam da je ili prevedena s njemačkog na latinski ili da joj je pisac Nijemac koji je latinizirao njemačka imena. I jedno i drugo upućuje na to da se radi o njemačkom izvoru. Prema rasporedu osoblja — tabuli¹³ bačkog samostana za 1804. i 1805. vidimo da u obzir kao sastavljači mogu doći tri svećenika, koji su po porijeklu Nijemci. To su: p. Thobias Röckl, p. Pashalis Steinbach i p. David Engerth.¹⁴ Čini mi se da je od ove trojice vjerojatno autor drame p. David Engerth. On je bio tada pomoćnik magistra novaka p. Narcisa Szabóa,¹⁵ a vodio je pjevanje u novicijatu. Među osobama koje izvode dramu, spominju se i pjevači — cantores.¹⁶ Prema tekstu drame pjevači su vjerojatno pjevali himan u čast sv. Marijana iza drugog čina druge slike.¹⁷ Time nam je također odgonetnut i režiser same drame, tj. p. David Engerth. On je bio već od 1803.¹⁸ po-

moćnik magistra novaka, orguljaš, instruktor novaka u pjevanju i magister braće laika. Rukopis drame više upućuje na Engertha nego li na samog magistra novaka Szabóa.¹⁹

Ovdje se, dakle, radi o mojoj pretpostavci pa nije isključeno da je i neki drugi član provincije sv. Ivana Kapistrana²⁰ napisao ovu dramu.

FORMAT, SADRŽAJ I KOMPOZICIJA DRAME

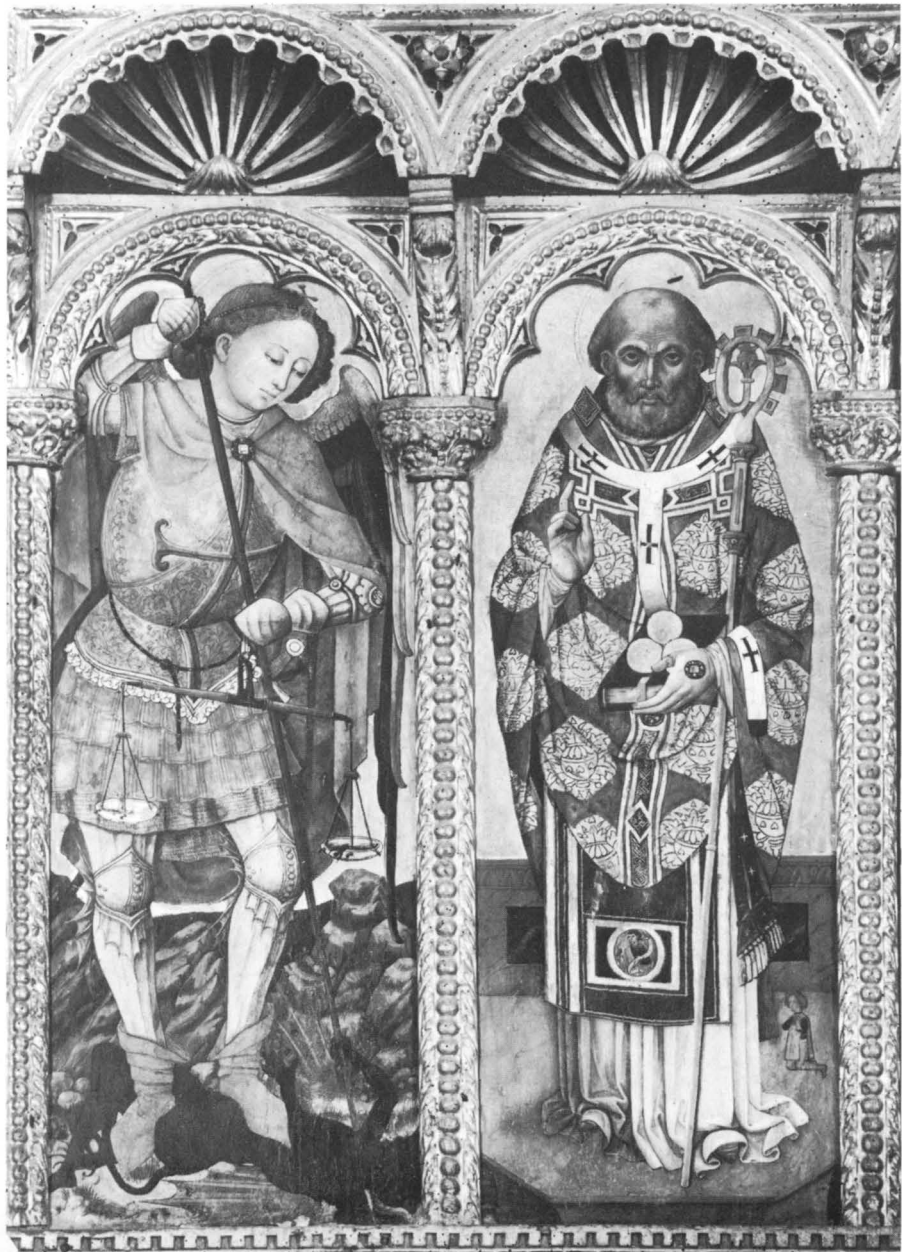
Format rukopisa drame jest 25,7 cm × 21,3 cm.

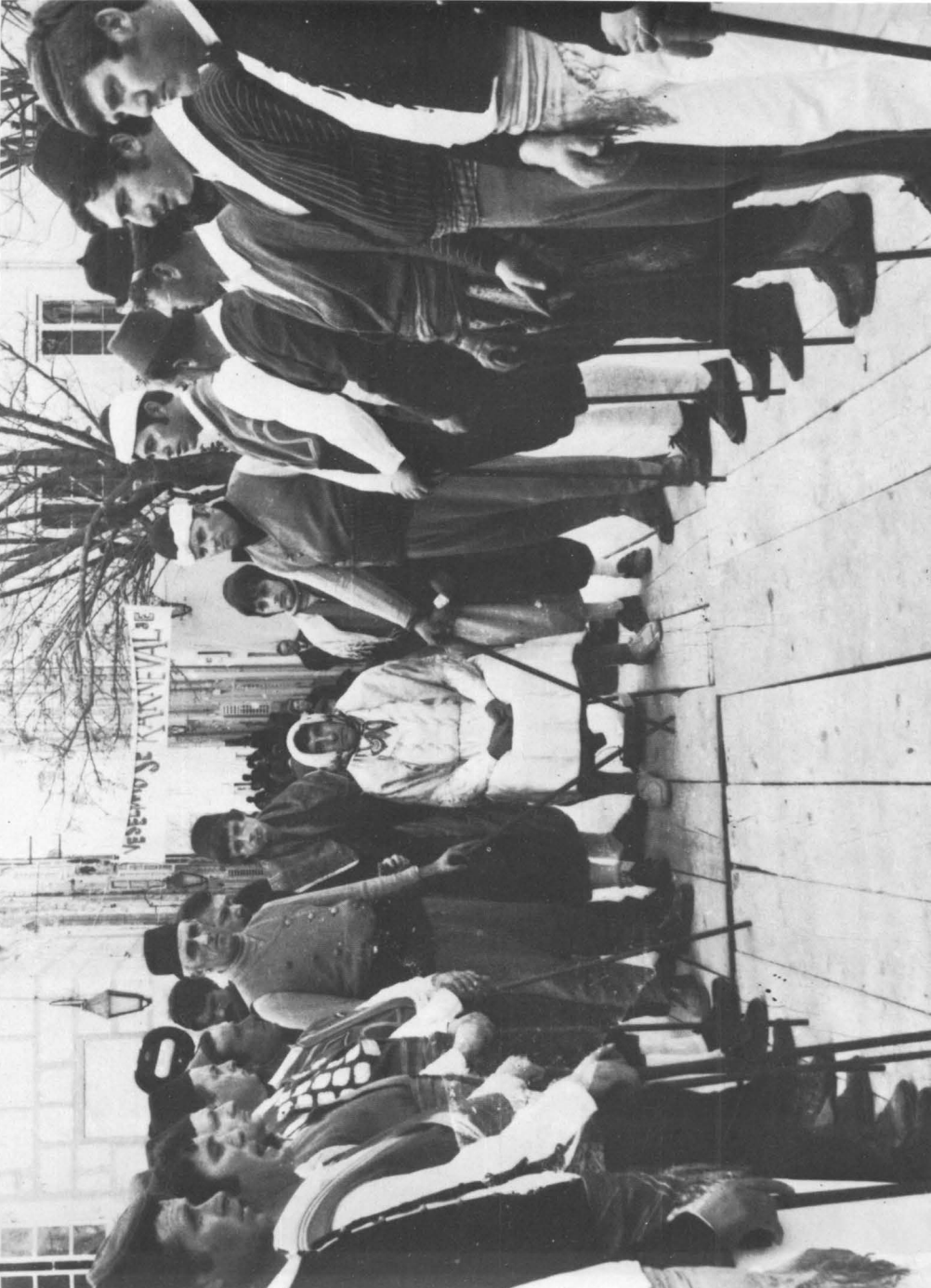
Kratak sadržaj drame je iznesen u njezinu uvodu: »Teliavus, čovjek koji potječe iz Brouges-kog (Bituricensis) kraja, krenuo je na put sa slugom Salviusom da traži svoje volove koji su mu ukradeni. Međutim, zastranio je s puta usred šume. Budući da je onuda lutala divlja svinja, nastrada od nje sluga Salvius. Sam je Teliavus slučajno došao do bora-višta pustinjaka Senochiusa koji ima šticećenika Ludastusa. — Čuvši ovdje željeno proroštvo, pođe kroz šumu. Teliavus-ov susjed čekajući uzalud njegov povratak, uze drugog Teliavus-ova slugu Dacco-na i pođe ga tražiti. — U međuvremenu razbojnici uhvate Salviusa, koji primamljen novcem, izdaje svoga gospodara. I tog gospodara uhvate razbojnici, ali je nakon kratkog vremena čudesno oslobođen po zagovoru sv. Marijana. I dok se vraćao kući odjednom pronađe ukradene volove.«²¹

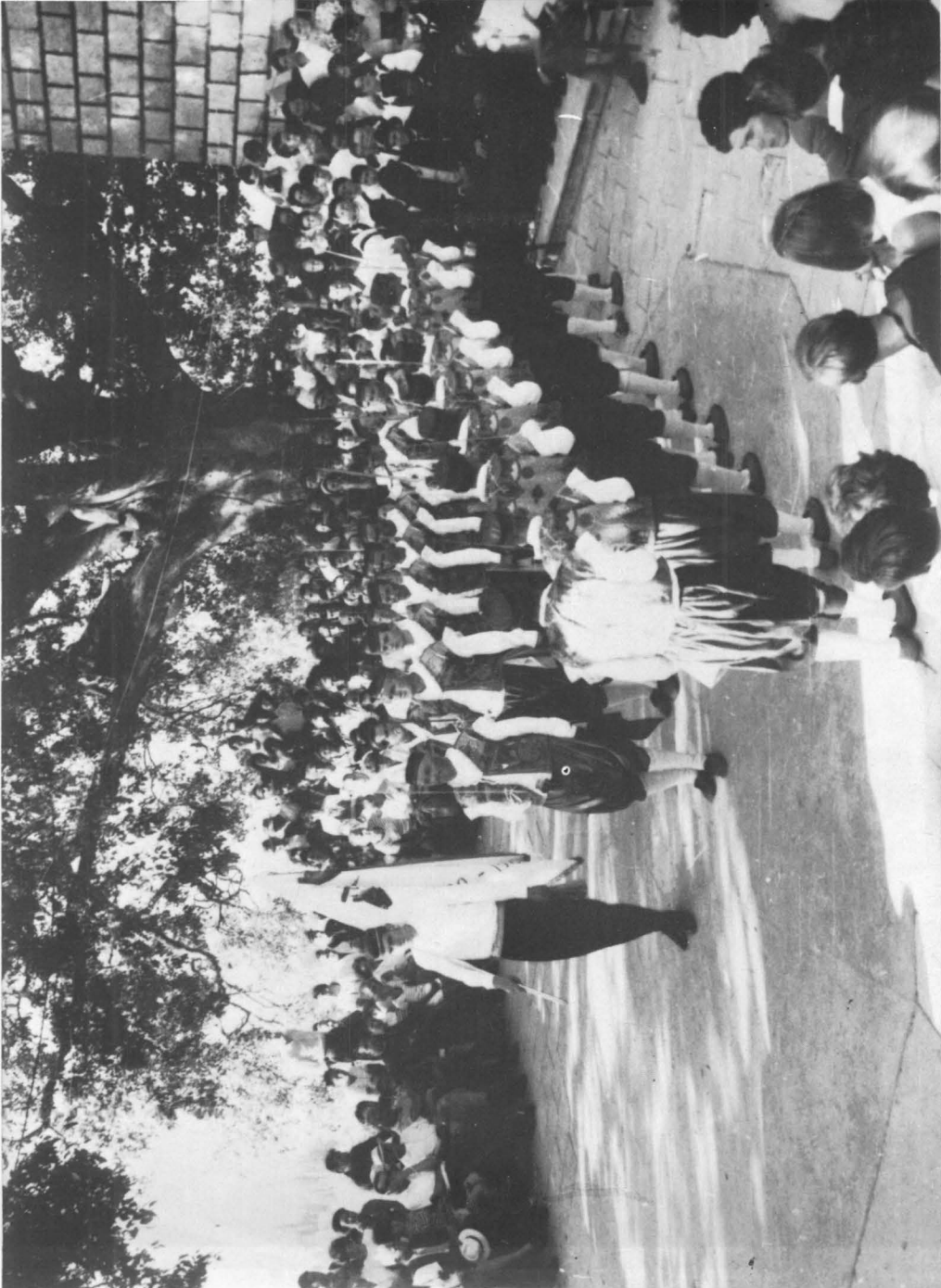
Radnja drame je iznesena u tri čina od 7. do 28. stranice. Prvi čin ima samo jednu sliku a drugi i treći po dvije. U dramu su unesena i tri interludija. Prvi interludij (autor ga zove »intermedium«) dolazi odmah iza prvog čina, drugi iza druge slike drugog čina, a treći iza prve slike trećeg čina. Sva tri čina su proznoga karaktera, dok je posveta drame, dio predgovora, drugi interludij i epilog pisan u heksametrima. U epilogu drame glumac govori prisutnom slušateljstvu: »Htjeli smo veselo pomiješati sa žalosnim. Ako smo odgovorili postavljenom cilju, radujemo se, a vi, dragi ljudi, ako smo vam se svidjeli, plješćite nam.«²²

Čitava drama ima ozbiljan ton, dok se o veselim trenucima može govoriti samo u prvom interludiju.²³

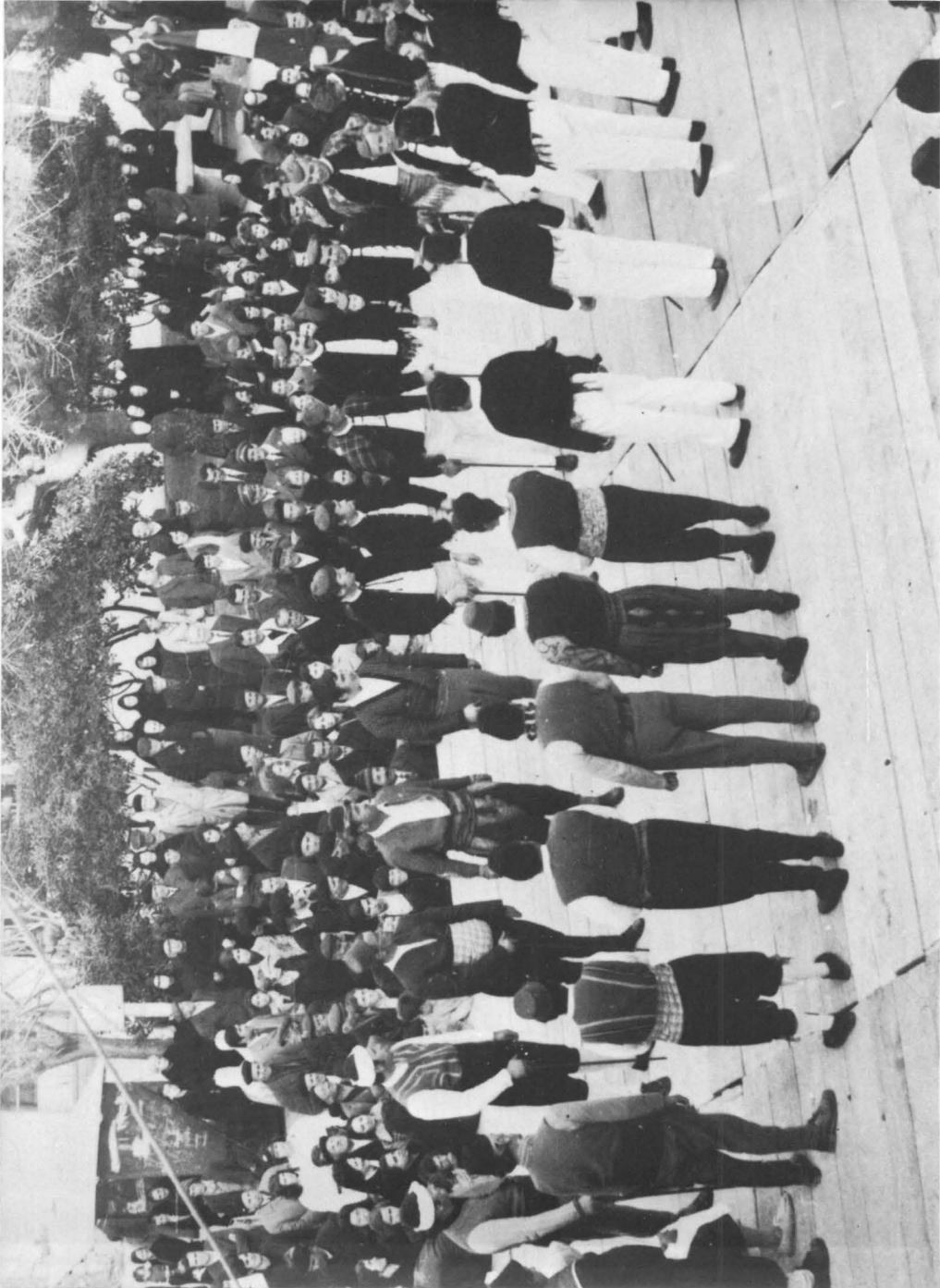
Kroničar franjevačkog samostana u Baču nije nažalost ništa zabilježio²⁴ o izvođenju drame, što bi nas interesiralo. Time nije rečeno da drugi izvori neće to potvrditi ubuduće ili oboriti neke od iznesenih tvrdnji.

ZAKLJUČAK

Sredivši prije nekoliko tjedana arhiv Franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu nisam našao ni jedno drugo dramsko djelo osim ove bačke novicijatske drame. Kroničar brodskog Franjevačkog samostana nije zabilježio da je u Brodu u samostanu prikazivana »Judita« oko 1770.²⁵ To nam je poznato iz Brlićeva brodskog arhiva.

Mislim da »bačka novicijatska« drama nije osamljen slučaj. Takve i slične drame su se sigurno priređivale ne samo u Baču prije ove spomenute nego također i u drugim samostanima novicijata od Jadrana do Budima. Početke moramo tražiti u predturskom vremenu. Franjevačka provincija Bosna Srebrena imala je u prošlosti novicijat na Visovcu već 1568. Tadašnji provincijal o. Martin Kosović, pošto je pohodio sve samostane provincije (to je tzv. kanonska vizitacija), predlaže da na Visovcu bude provincijski novicijat. Visovac, ubavi otočić na rijeci Krki, nedaleko od Skradina, to je ostao uz kraće prekide gotovo sve do danas.²⁶ Osim Visovca kroz povijest kuće novicijata u Bosni Srebrenoj bili su samostani: Kreševo, Fojnica i Kraljeva Sutjeska.²⁷ Ovome treba dodati i Bač, koji je nekoliko puta bio kroz povijest kuća novicijata.²⁸ Brodsko samostanska kronika spominje da je 1714. bio novicijat u Slavonskom Brodu.²⁹ Te godine je bilo petnaest novaka. Kroničar ih sve poimence spominje.³⁰ Nikakvo iznenađenje ako su ovi mladići izveli i kakvu dramu.

Izvođenje drama u kućama novicijata uz prigodnu svrhu ima još jedan poseban cilj. Mladi ljudi koji se spremaju za svećenički život, trebaju se pripremati ovim nastupima za buduće svoje zvanje. Svladavati tremu u nastupima treba početi već u danima novicijata. To je praksa od početka pa sve do danas. Zato početke drame u Slavoniji, barem »novicijatske«, treba tražiti u predtursko i tursko vrijeme.³¹ Treba istraživati do sada premalo istražene arhive samostana od Jadrana do Budima i Beča³² kako bi nam oživjela prošlost u sadašnjosti.

BILJEŠKE

¹ Tomo Matić. Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda. Zagreb, 1945. str. 104—114.

² Nikola Batušić. Povijest hrvatskoga kazališta. Zagreb, 1978. str. 1.

³ a) Novak (lat. novicius) naziv je za pripravnika nekoga reda ili družbe kada stupa u red ili družbu. Kroz godinu dana novaci u Franjevačkom redu

upoznavaju Red da bi zrelije mogli prosuditi i prihvatiti redovnički život ili ne. Pod vodstvom učitelja novaka (magistra) kandidate iskušava zajednica dotičnog samostana te i ona prosuđuje da li je novak prikladan za redovnika ili nije.

b) Kroničar samostana u Baču o. Narcis Szabó zapisao je u Kronici 15. rujna 1805. na str. 230: »A. R. P. Provincialis Vicarius (o. Marijan Lanosović) induit 8to candidatos pro clericis«.

⁴ Arhiv Franjevačkog samostana u Baču, Kronika Franjevačkog samostana u Baču, B-I-1, 1717—1822, str. 230.

⁵ Martyrologium Romanum..., Taurini — Romae, 1925. na str. 308 za 19. kolovoza između ostaloga bilježi: »In territorio Bituricensi sancti Mariani confessoris; cujus virtutes et miracula beatus Gregorius, Turonensis episcopus, magnis laudibus celebravit«.

⁶ Arhiv Franjevačkog samostana u Slavenskom Brodu, Sanctus Marianus (Sveti Marijan), B-VIII-17, str. 1: »19^a Augusti festum cupitum, 19^a 7bris memoria optata«.

⁷ Vidi br. 4, str. 228—230: »25. Augusti 2da intermedia congregatio canonice celebrata sub A. R. P. Mariano Lanossevich vicario provinciali«... Za 24. kolovoza se iznosi provincijska »tabula« održanog sastanka. Na koncu »tabule« piše: »Actum in Venbili consultorio tempore secundae intermediae congregationis capitularis in conventu nostro s. Stephani Proto-Martyris Buda die 24^a Aug. anno 1805. rite canonice celebratae.«

⁸ Na prvoj stranici spomenute drame (vidi br. 6) piše:

»Si bene commemini, terdenae sacra diei Vota domus coelis, quae levient animas: Terdenus numerus Libris celebratur in altis; Terdenum pariter Lex statuit numerum. Terdenuo jam sol nostris illuxit in oris, quo Mariani lux splenduit alma viris: Anne igitur vetet quis Fratres gaudia laete Fundentes dena hac ter die, dum PATER est Hic...«

⁹ Vidi br. 6, str. 29: »Honorare nos cupivimus in Sancto Mariano Deum.«

¹⁰ Prema »Matici novaka u Baču« bilo je obučeno u redovničko odijelo od 13. rujna 1804. pa do 29. srpnja 1805. četrnaest novaka. To je dostatan broj osoba za izvedbu spomenute drame. To su uglavnom srednjoškolci i studenti filozofije koji znaju latinski jezik, pa su bili u mogućnosti izvesti dramu.

¹¹ a) Vidi br. 6, str. 2: »Honoribus admodum Reverendi Patris Mariani Lanossevich etc. etc. Patrono Gratosissimo Patri suavissimo clerici novitii 9^a Augusti 1805to obtulerunt

b) Vidi br. 6, str. 29: »Filialem in Patrem nostrum et Praesidem optabamus exhibere animum«.

¹² Vidi br. 6, str. 6 gdje je popis lica drame: Teliavus, Salvius, Sigebertus, Bertrandus alias Dacco, Senochius, Ludastus, Vortipor, Leobardus, Maclovius, Suintila, Ingundes, Liuba.

¹³ »Tabula« je popis braće pojedinog samostana u jednoj provinciji, a sastavlja ga uprava provincije na zajedničkom godišnjem zasjedanju.

¹⁴ Vidi br. 4, str. 216 i 229.

¹⁵ Vidi br. 4, str. 216 i 229.

¹⁶ Vidi br. 6, str. 6.

¹⁷ Vidi br. 6, str. 23.

¹⁸ Vidi br. 4, str. 198.

¹⁹ Usporedi bilješku br. 4, str. 228 i bilješku br. 6, str. 23, pa da se vide različiti rukopisi.

²⁰ Bač spada u provinciju sv. Ivana Kapistrana. Ta provincija od svog osnutka, tj. otcepljenja od Bosne Srebrene 1757. ima u svom sastavu ove samostane: Arad, Bač, Baja, Beograd, Brod, Cernik, Čuntić, Đakovo, Đendeš, Feldvar, Ilok, Mohač, Našice, Osijek, Pakša, Petrovaradin, Požega, Radna, Stara Gradiška, Sombor, Šaregrad, Temišvar, Tolna, Velika, Vukovar i Zemun. Od 1825. su ušla u sastav iste provincije četiri austrijska samostana: Beč, Sant Pölten, Maria Lanzendorf i Maria Enzersdorf...

²¹ Vidi br. 6, str. 5—6.

²² Vidi br. 6, str. 29.

²³ Vidi br. 6, str. 12—17.

²⁴ Vidi br. 4, str. 228—231.

²⁵ Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 27. Zagreb, 1956. str. 89.

²⁶ Josip Soldo. Visovac (vodič). Visovac, 1968. str. 16.

²⁷ Julije Jelenić. Franjevački vjesnik Bosne Srebrene za 1927. Novicijati Bosne Srebreničke do godine 1757, br. 3, str. 7.

²⁸ Ante Sekulić. Drevni Bač. Split, 1978. str. 60—61.

²⁹ AFSSBr. Kronika Franjevačkog samostana u Slavenskom Brodu, 1737—1812, str. 8—9.

³⁰ Vidi br. 29, str. 8—9: fra Bartolomej Đurković, fra Mihael Benčević, fra Franjo Kaparović, fra Andrija Steiner, fra Bernardin Simetić, fra Ivan Ninković, fra Antun Petković, fra Bonaventura Mečić, fra Josip Janković, fra Bonaventura Francić, fra Franjo Legenović, fra Ivan Abramović, fra Antun Filetić, fra Serafin Ivanović i fra Andrija Bogdanović.

³¹ Vidi br. 29, str. 5: »U ovome gradu Brodu naši redovnici Reda sv. Franje od Obsluženja provincije Bosne Srebrene dijelili su sakramente Kristovim vjernicima prije Turaka i za vrijeme Turaka.«

³² Vidi br. 20.